

Легун Ю. Творчий спадок І. Губаржевського у фондах Державного архіву Вінницької області / Ю. Легун, О. Кравчук // Друга Мурованокуриловецька науково-краєзнавча конференція : матеріали конференції, 22-23 вересня 2017 р., смт. Муровані Курилівці. – Вінниця, 2017. – С. 42-50

*Юрій ЛЕГУН,
Олександр КРАВЧУК*

ТВОРЧИЙ СПАДОК І. ГУБАРЖЕВСЬКОГО У ФОНДАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Науковий і релігійний діяч Ігор Володимирович Губаржевський – один з багатьох українських емігрантів, творчість яких починає сьогодні вивчатися на історичній батьківщині. Народився він 30.05.1905 р. (за старим стилем) в с. Дерешева, тоді Ново-Ушицького повіту Подільської губернії (а нині – Мурованокуриловецького району Вінницької області) в родині православного священника. Виріс в с. Паланка Гайсинського повіту Поділля, де його батько був священником. У 1914-1919 рр. навчався в Тульчинській духовній школі. Наприкінці українських визвольних змагань 1917-1920 рр. І. Губаржевський перебував в повстанському загоні отамана Лиха [1], але залишився в Україні, не зважаючи на небезпеку.

У 1922-1927 рр. вчився в Київському археологічному інституті на етнологічному відділенні. 1925-1930 рр. – працював лектором на Київських державних курсах українознавства, 1930-1932 рр. – науково-технічним працівником науково-дослідного Інституту мовознавства Академії наук УСРР, а в 1932-1941 рр. – науковим співробітником цього закладу (очолював секцію діалектології). У 1936-1941 рр. – доцент Київського Педагогічного інституту імені М. Горького. 1939 р. захистив у Харківському університеті дисертацію кандидата філологічних наук на тему «Т. Шевченко і сучасна

українська літературна мова». Автор 30 наукових праць [2], зокрема, був співукладачем «Російсько-українського словника» (К., 1937.) [3].

1941 р. разом з родиною через хворобу дітей залишився в окупованому Києві, де присвятив себе церковній справі. 29 грудня 1941 р. рукоположений в сан священика УАПЦ, призначений настоятелем Св. Троїцької Церкви м. Чоповичі і благочинним Чоповицької округи, згодом – благочинним Коростенської та Овруцької округ. 24 січня 1943 р. став протоієреєм. З жовтня 1943 р. – на еміграції. 1945-1948 рр. – настоятель парафії українських військовополонених в таборі Гайденау [4]. Весною 1948 р. виїхав до Великої Британії, очолював Генеральне Церковне Управління УАПЦ, організував видання часопису «Братський листок».

1960 р. емігрував до США, був заступником голови Малої і Великої рад УАПЦ (соборноправної), священиком у церкві в Брукліні. Був професором Інституту Східної і Центральної Європи Колумбійського університету (Нью-Йорк), викладав давню українську літературу, українську та російську мови, співпрацював з українським відділом радіо «Свобода». У Нью-Йорку створив видавництво, де виходив журнал «Наша Батьківщина».

Помер Ігор Володимирович Губаржевський 5 листопада 1970 р. в Брукліні. Похований у містечку Лінден, штат Нью-Джерсі, США.

У 2015 році розпочалася публікація праць Ігоря Губаржевського в Україні [5]. В першому виданні були подані спогади і листування, промови, художні твори, суспільно-політичні та наукові статті з творчої спадщини протопресвітера Ігоря Володимировича Губаржевського. В той же час недоступними для читача залишаються проповіді й релігійно-моральні публікації автора. А його життєвий шлях свідчить, що Ігор Губаржевський вважав саме релігійну, церковну діяльність своїм головним призначенням, присвячуючи їй суттєву частку власної творчості. Матеріали такого характеру зібрані у другому томі його праць «Хрест і тризуб», який якраз друкується в одному з вінницьких видавництв.

Відтак, вважаємо за доречне подати докладніші відомості про перевезені останніми роками до України архівні збірки матеріалів Ігоря Губаржевського.

Основна частина його рукописної спадщини зберігається у Києво-Могилянській академії. Бібліотечно-архівна колекція І. Губаржевського була подарована НаУКМА у 2011 р. донькою Ярославою Француженко-Губаржевською. Бібліотечна колекція нараховує 2181 примірників і 997 назв книг і періодичних видань. Архівна частина колекції І. Губаржевського надійшла до НаУКМА разом з його бібліотечною збіркою. Детальна інформація про особовий фонд № 14 «Ігор Володимирович Губаржевський», розміщена на сайті Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» [6]. У фонді справи згруповані за наступним принципом: 1. науково-творчі матеріали; 2. матеріали педагогічної діяльності І. Губаржевського у навчальних закладах; 3. листування; 4. матеріали до біографії І. Губаржевського; 5. матеріали, зібрані І. Губаржевським; 6. образотворчі матеріали; 7. матеріали інших осіб.

У листопаді 2010 р. частину документів І. Губаржевського передано до Державного архіву Вінницької області його донькою Ярославою Француженко. На основі цих документів 2012 р. створено особовий фонд «Губаржевський Ігор Володимирович – протопресвітер УАПЦ, член «Товариства Подолян» в Нью-Йорку». Його матеріали охоплюють 1946-2010 рр.

Загалом фонд нараховує 222 (двісті двадцять два) документи, як біографічного, так і науково-популярного характеру.

Документами сформовано у справи за номінальною та предметно-запитальною ознаками, в межах справ – за хронологією та логічною послідовністю, у листуванні, при наявності, документи сформовані за принципом документ – запит, документ – відповідь.

Описи побудовано за розділами, перший містить документи бібліографічного характеру та хронологічно охоплює період з 1947 по 1970 роки, другий з наукової та громадської діяльності за період 1950-1970 років.

В межах розділів документи розміщено за хронологією та логічною послідовністю.

Документи сформовано у 8 справ.

У кожній із справ є внутрішній опис документів.

Постать Ігоря Володимировича Губаржевського визначається його внеском в українознавство, мовознавство та дослідження і розповсюдження історичних матеріалів в діаспорі. Він був автором та упорядником книг по морфології та синтаксису таких, як «Робітнича книга з української мови й літератури для українських шкіл поза УРСР», «Підручник з української мови для українських середніх шкіл» та «Підручник з української мови для середніх шкіл з неукраїнською мовою викладання».

Наукова спадщина Ігоря Володимировича нараховує кілька десятків надрукованих статей на історичну та релігійну тематику, зокрема «Відродження української автокефальної православної церкви 1921 року і церковно-національне значення цієї події», «Кам'янець-Подільський (спроба духовно-історичної характеристики)» та «Пам'ятка на дорогу: Пам'ятайте Християни!» та ряд неопублікованих машинописів статей.

В особовому фонді Ігоря Губаржевського відклалися документи автобіографічного характеру, зокрема автобіографії (машинописного варіанту) на англійській та українській мовах, а також матеріали по увічненню пам'яті: некрологи та брошури біографічного характеру, які були видані його зятем Миколою Вірним-Француженком.

Серед ювілейно-поздоровчих документів варто виокремити особисте та офіційне листування фондоутворювача з родиною та колегами. Особливої уваги заслуговують листи родичів І. Губаржевського та Я. Француженко, які проживали на території України. Офіційне листування містить в собі цікаві

відомості, щодо наукової діяльності протопресвітера в діаспорі, його наукових колах спілкування.

Рукописи праць фондоутворювача представлені рядом статей («Духовність Поділля», «Привітаємо ювіляра – Кам'янець-Подільський», «Національні риси духовності Поділля», «Бійтеся тих, що душу вбивають»), промовами («Краса України – Поділля»), зверненнями («До Земляків і Землячок з Поділля», «Слово-наша зброя»), спогадами та проповідями.

Особисте листування фондоутворювача представлене 28-ма листами, зміст яких розкриває взаємини Ігоря Губаржевського та його родини з ріднею на Україні та близькими знайомими і колегами в діаспорі. Офіційне листування досить повно висвітлює наукові знайомства фондоутворювача в колі колег в діаспорі та розкриває різноманітні наукові проекти та їхнє втілення в життя, зокрема створення та функціонування «Комітету по святкуванню 900-річчя Кам'янця-Подільського», проведення наукових засідань та зборів і зібрання матеріалів для видавництва наукового збірника.

Зображувальні документи представлені рядом світлин, як самого Ігоря Губаржевського, так і членів його родини: дружини – Ольги Нікондровни, дочки Ярослави (Губаржевської) Француженко та її чоловіка Миколи Вірного-Француженка. Наявні світлини з родинного життя сім'ї Губаржевських (фото весілля дочки Ярослави в Лондоні, фото Ігоря Володимировича та Ольги Нікондровни). Загалом в особовому фонді представлено 16 фотосвітлин.

Документи про фондоутворювача висвітлені матеріалами до увічнення пам'яті Ігоря Володимировича, серед яких варто зазначити статті знайомих та друзів: «Смерть і Життя (до першої річниці смерті протопресвітера отця Ігоря Губаржевського)», «30-та роковина смерті о. Ігоря Губаржевського», стаття Єпископа Олександра (Биковця) «Протопресвітер Ігор Губаржевський мій учитель і старший приятель».

Досить детально розкривають та характеризують життя і діяльність І. Губаржевського дві праці Миколи Вірного-Француженка, а саме: «Дещо про

життя, діяльність, творчість отця протопресвітера Ігоря Губаржевського (1905-1970)» та «Бібліографія» (1945-2007).

Фондоутворювачем було зібрано масив документів, який відноситься до історичних джерел та матеріалів, що висвітлюють історичні події на теренах Поділля. Дані матеріали були зібрані Ігорем Володимировичем та колегами науковцями в діаспорі для видавництва наукового збірника, присвяченого святкуванню 900-річчю Кам'янця-Подільського (листи, повідомлення, статті О. Архімовича, М. Кравчука, В. Гарби).

Окремий масив матеріалів був зібраний фондоутворювачем внаслідок тісної співпраці з колегами по «Товариству Подолян», членом якого був сам Губаржевський. Науковий доробок складається з різноманітних статей на суспільно-економічні, політичні, історичні, релігійні теми, поезики.

У першій справі містяться рукописи праць І. Губаржевського за 1947-1970 рр. – статті («Духовність Поділля», «Привітаємо ювіляра – Кам'янець-Подільський», «Національні риси духовності Поділля», «Бійтеся тих, що душу вбивають»), промови («Краса України – Поділля»), зверненнями («До Земляків і Землячок з Поділля», «Слово-наша зброя»), спогади та проповіді.

Друга справа фону об'єднує праці І. Губаржевського, опубліковані у 1947-1970 рр. Зокрема, це брошури «На нашій – не своїй землі» (1950 р.) і «Основи українського православ'я» (Відбитка з журналу «Православний Українець» (1970 р.), статті «Пам'ятка на дорогу: Пам'ятайте, Християни!» (надрукована в журналі «Братський листок», 1947 р.), «Воскресіння Христове у змінній людині» (надрукована в газеті «Українські вісті», травень 1960 р.), «Кам'янець-Подільський (спроба духовно-історичної характеристики)» (надрукована в газеті «Українські вісті», 1969 р. та ін.

У третій справі представлено особисте листування Ігоря Губаржевського – 28 листів, зміст яких розкриває взаємини його і сім'ї з ріднею на Україні, близькими знайомими і колегами в діаспорі. Офіційне листування досить повно висвітлює наукові знайомства фондоутворювача в колі колег в діаспорі та розкриває різноманітні наукові проекти та їхнє

втілення в життя, зокрема створення та функціонування «Комітету по святкуванню 900-річчя Кам'янця-Подільського», проведення наукових засідань та зборів і зібрання матеріалів для видавництва наукового збірника.

Четверта справа стосується листування І. Губаржевського з юридичними особами у питаннях створення «Товариства Подолян» та науковій роботі.

У п'ятій справі фонду представлено 16 світлин – родинні зображення сім'ї І. Губаржевського 1947-2010 рр. – Ольги Нікондровни, дочки Ярослави та її чоловіка М. Вірного-Француженка.

Документи шостої справи стосуються увічнення пам'яті І. Губаржевського. Серед них, детально розкривають життя і діяльність І. Губаржевського твори М. Вірного-Француженка. Ці праці – «Дещо про життя, діяльність, творчість отця протопресвітера Ігоря Губаржевського (1905-1970)» та «Бібліографія» (1945-2007), були підготовчими матеріалами до монографії про протоієрея.

У сьомій справі зібрано документи з історії Поділля, зібрані І. Губаржевським та іншими емігрантами-науковцями для видання наукового збірника до 900-річчя Кам'янця-Подільського.

Восьма справа стосується матеріалів, зібраних І. Губаржевським у 1966-1970 рр. під час співпраці з колегами по «Товариству Подолян». Зокрема, статті стосуються суспільно-політичних, економічних, історичних, релігійних тем.

Частина зазначених матеріалів опублікована [7], інша – потребує наукового опрацювання і введення у вітчизняний інформаційний простір як цінне джерело з історії суспільно-політичних і релігійних поглядів української еміграції.

Джерела та література

1. Вірний М. В 30-ті роковини смерті о. Ігоря Губаржевського // Свобода. Український щоденник. – 2000. - №. 48. – 1 грудня. – С. 15.

2. Серед них: Активні дієприкметники на -чий в українській літературній мові // Мовознавство. 1936. № 9; Діалектологічні спостереження над мовою с. Паланки Тульчинського району Вінницької області // Там само. 1938. № 13-14; Про лексику творів Т. Г. Шевченка // Там само. 1940. № 15-16 та ін.

3. Російсько-український словник. – К., 1937. – 890 с.

4. Енциклопедія української діаспори. Том 1. Кн. 1. – Нью-Йорк-Чикаго, 2009. – С. 190.

5. Губаржевський І «Я мовчу – душа говорить...» / упорядкув.: Ю. В. Легун, О. М. Кравчук – Вінниця: Видавець Т. П. Барановська, 2015. – 388 с.

6. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2347>

7. Губаржевський І. «Я мовчу – душа говорить...» / упорядкув.: Ю. В. Легун, О. М. Кравчук – Вінниця: Видавець Т. П. Барановська, 2015. – 388 с. – С. 34-41.